

22. Словарь української мови / Упоряд. з дод. влас. матеріалу Б. Грінченко. – К.: Наукова думка, 1907-1909. – Т. 1 – 4.
23. Словник гідронімів України / Ред. колегія: А.П. Непокупний, О.С. Стрижак, К.К. Цілуйко. – К.: Наукова думка, 1979. – 783 с.
24. Словник прізвиськ північно-західної України: У 3-х т. / Упоряд. Г.Л. Аркушин. – Луцьк: РВВ «Вежа» Волинського національного університету імені Лесі Українки, 2009.
25. Словник української мови / Гол. ред. І.К. Білодід. – К.: Наукова думка, 1970-1980. – Т. I – XI.
26. Тверская земля в военной истории России. Книга памяти. In: <http://www.history.tver.ru/book/book.php?r=28l=1928ch=1>
27. Тупиков Н. М. Словарь древнерусских личных собственных имен. – СПб.: Типография И.Н. Скороходова, 1903. – 857 с.
28. Українська РСР: Адміністративно-територіальний устрій на 1 січня 1987 р. / Відп. ред. В.І. Кирненко, В.І. Стадник. – К.: Головна редакція УРЕ, 1987. – 504 с.
29. Українські Січові Стрільці 1914-1920 (ювілейне перевидання) / Ред. О. Романів. – Львів: Наукове товариство імені Шевченка, 2005. – 160 с.
30. Хто є хто на Івано-Франківщині. Видатні земляки: довідково-біографічне видання / Автор-упор. В. Болгов. – К.: ВАТ «Поліграфкнига», 2003. – Т. II. – 304 с.
31. Хто є хто на Мелітопольщині: інформаційно-біографічна збірка / Ред. колегія: Н.М. Єфіменко та ін. – Харків: Факт, 2004. – 520 с.
32. Этимологический словарь славянских языков: Праславянский лексический фонд / Под ред. О.Н. Трубачева и А.Ф. Журавлева. – М.: Наука, 1974-2010. – Вып. 1 – 36.
33. Holutiak-Hallick Stephen P. Jr. Dictionary of Ukrainian Surnames in the United States. – Georgia: Slavic Onomastic Research Group, 1994. – 493 s.
34. Słownik nazwisk współczesnych w Polsce używanych / Wyd. K. Rymut. – Kraków: PAN, 1992-1994. – Т. I – X.
35. www.photoline.ru

Лілія Москаленко (Київ), старший науковий співробітник
Інституту української мови НАН України кандидат філологічних наук

Назви осіб за родом діяльності в «Актах (протоколах) Полтавського полкового суду» (1683 – 1740 рр.)

Назви осіб за родом діяльності давно вже стали об'єктом пильної уваги мовознавців, які простежили основні особливості їх формування, з'ясували окремі риси структурної, системної та лексико-семантичної організації [2]. Однак дослідження регіональних агентивних систем в історичному аспекті, який передбачає аналіз конкретного (темпорально й локативно визначеного) мовного матеріалу, залишається актуальним.

Завдання нашого дослідження – здійснити структурно-семантичний аналіз назв осіб за родом діяльності, засвідчених в «Актах (протоколах) Полтавського полкового суду» (1683 – 1740 рр.) (далі – Акти) [1].

Назви осіб за родом діяльності, як і назви осіб за іншими рисами (родинними зв'язками; місцем проживання; зовнішніми чи внутрішніми ознаками; особливостями поведінки; приналежністю до певного етносу,

соціальної верстви, організації, політичного чи релігійного напрямку; належністю певному господареві), виконують функцію ідентифікаторів особи [5]. Вони можуть виступати автономно або входити до складу онімних, апелятивних чи онімно-апелятивних конструкцій, що характеризують особу, виокремлюючи її серед інших осіб. Часто агентивні ідентифікатори поєднуються з іншими ідентифікаторами, які передають етнічні, родинні, територіальні, господарсько- та соціально-майнові ознаки людей.

В «Актах» зафіксовано назви осіб за родом діяльності, які належать до різних соціальних груп:

1) назви осіб, що пов'язані з державно-адміністративною службою: *бу^рми^см^р* (*бурми^см^р*, *бурмыстр*, *бу^рми^см^р*, *бурси^см^р*) 'бургомістр – голова міської управи в деяких країнах Західної Європи і в давнину в Росії' [6, I, 257]; *во^вть* 'війт – керівник місцевого (міського чи сільського) управління або самоврядування в середньовічній Німеччині, Литовському князівстві, Польщі та Україні (в XV – XVIII ст.)' [6, I, 670]; *нам^нник* 'намісник – службова особа, яка від імені глави держави здійснює державну владу на якійсь території' [6, V, 128]; *та^ро^та* 'староста – керівник місцевого міського й сільського управління чи самоврядування в Україні, Польщі та Литовському князівстві у XV – XVIII ст., війт; у царській Росії – голова сільської громади' [6, IX, 662]. Окрему підгрупу в цій групі назв утворюють назви осіб, які виконують державно-адміністративну службу тимчасово і за межами постійного проживання чи виконання службових обов'язків, напр.: *посланимъ паньскимъ з По^ттави* (субстантивована назва особи за родом діяльності *посланимъ* позначає державну особу відряджену в іншу місцевість для виконання певних функцій);

2) назви осіб, що пов'язані з військово-адміністративною службою: *атаманъ (отаман)* 'отаман – виборний або призначений ватажок козацького війська, представник козацької адміністрації у населених пунктах в Україні в XVII – XVIII ст.' [6, V, 801]; *асаул, осавулец* 'осавул – виборна службова особа, що обіймала одну з адміністративно-військових посад в Україні в XVII – XVIII ст.' [6, V, 751]; *по^лковник* 'полковник – командир полку – військової й адміністративно-територіальної одиниці в Україні в XVI – XVIII ст.' [6, VII, 86]; *сотник* 'со^ттник – особа, яка в Україні в XVI – XVIII ст. очолювала сотню – складову частину полку; обиралася спочатку козаками, а згодом призначалася гетьманом або царем' [6, IX, 472]; *хоружи^и* 'хорунжий – особа, що у XVII – XVIII ст. в Україні входила до складу генеральної старшини й головним чином інспектувала військо, а також була охоронцем великого полкового і малого прапора' [6, XI, 131]; *товариш* 'товариш – у сполуч. з прикм. бунчуковий або значковий – назва старшинського звання, що надавалося в реєстровому козацькому війську полковій старшині та козакам з 2-ої половини XVII ст.; без прикм. – скорочена назва цього звання' [6, X, 161], напр.: *Васи^л Башиле^вко, товариш во^вскови^и*. Окрему підгрупу назв осіб за родом діяльності в цій групі формують назви осіб, які тимчасово призначені урядом на керівні

посади в козацькому війську. Такі назви здебільшого мають структуру словосполучень, у яких означальний компонент вказує на нетривалість агентивної ознаки. В Україні в XVII – XVIII ст. це означення вказувало на те, що особа тимчасово обіймала посаду гетьмана (отамана, вїта і т. ін.), на яку призначалася урядом або обиралася козацькою старшиною⁷ [6, V, 99]: *атаман* (по⁷ко⁶ник, сотникъ) наказни⁸;

3) назви осіб, пов'язані із судочинством: *судя* 'суддя – службова особа в органах суду, яка виносить вирок у судовій справі' [6, IX, 824]. Якщо для виконання функцій судді тимчасово було призначено іншу особу, то її посада номінувалася словосполученням *судя наказни⁸*;

4) назви осіб, що пов'язані з фіксацією державних, адміністративних, судових справ: *писар* 'писар – людина, що професійно займалася переписуванням паперів; писець' [6, VI, 360];

5) назви осіб, що пов'язані зі здійсненням судових вироків: *кат* 'кат – той, хто здійснює смертні вирoki або тілесне покарання, бере на тортури' [6, IV, 116];

6) назви осіб, що займаються бджільництвом (доглядає бджіл і здобуває продукти бджільництва): *пасѣчникъ* 'пасічник – той, хто розводить бджіл, працює на пасіці; бджоляр' [6, VI, 86] < *пасѣка* 'місце, де стоять вулики', 'ділянка лісу, призначена на зруб' [3, 4, 304-305];

7) назви осіб, що доглядають і вирощують худобу: *овчарь* 'вівчар – той, хто доглядає овець; овечий пастух, чабан' [6, I, 551]); *свинарь* 'свинар – той, хто доглядає свиней; пастух свиней, свинопас' [6, IX, 70];

8) назви осіб, що виготовляють тканину: *тка⁹* 'ткач – робітник, майстер, який виготовляє тканини на ткацькому верстаті' [6, X, 153];

9) назви осіб, що шиють чи лагодять взуття: *тапочъни¹⁰ця* 'майстриня, що шиє тапки – легке взуття'; *швецъ* 'швець – майстер, що шиє і лагодить взуття' [6, XI, 429];

10) назви осіб, що займаються вичинкою шкіри й пошиттям одягу з неї: *кушнѣрь, кушнер; ремесла кушнѣского* 'фахівець, що вичиняє хутро і шиє хутрянні вироби' [3, 3, 170], напр.: *Ма¹¹вѣ¹² Коляка, ремесла кушнѣского*;

11) назви осіб, що переробляють тварин чи їхню продукцію на первинні продукти тваринництва: *рѣзник¹³* 'різник – той, хто забиває худобу або птицю на м'ясо' [6, VIII, 565];

12) назви осіб, що виготовляють металеві вироби: *коваль* 'коваль – майстер, що куванням обробляє метал, виготовляє металеві предмети' [6, IV, 202];

13) назви осіб, що працюють у майстрів, здобуваючи ту чи іншу професію, напр.: *ковальчик* 'особа, що вчаться ковальському ремеслу – обробці металу та виготовленню різноманітних предметів із нього' (пор.: ковальчук 'підмайстер коваля' [6, IV, 202]; *кушнѣрчикъ* 'особа, яка вчиться кушнірському ремеслу – вичинці хутра та пошиттю з нього хутрянних виробів'. Поряд з однослівними номенами для позначення таких осіб виявлено двокомпонентні назви, компоненти яких інколи контекстно

віддалені один від одного, напр.: *Кирикъ*, *челя⁰никъ Яроши⁶ кра⁶це⁶*; *Грицко*, *челя⁰никъ Во^йтъче^нку⁶ ковале⁶*. Опорний компонент такого номінативного словосполучення *челя⁰никъ* ‘челядник – ремісник, який працював під керівництвом майстра аж до здобуття звання майстра; підмайстер’ [6, XI, 292] передає семантику належності і залежності, того, хто вчиться, від того, хто вчить, а залежний, виражений присвійним прикметником, посилює значення належності й залежності, а також називає вид ремесла, якому вчиться підмайстер. Однокомпонентні й двокомпонентні назви осіб цієї групи функціонують як синоніми;

14) назви осіб, що є служителями культу або членами монастирської общини, напр.: *брат ст^диий цє^рковний* ‘брат – член релігійного братства, чернець’ [6, I, 227]; *дяк* ‘дяк – служитель православної церкви, що допомагає священику під час богослужіння; псаломщик’ [6, II, 450]; *панамар (паламар, понама^р)* ‘паламар – служитель православної церкви, що допомагає священику під час богослужіння; дячок, псаломщик, причетник’ [6, VI, 20];

15) назви осіб, що наймаються для виконання будь-якої роботи в господаря: *на^ймитъ* ‘наймит – робітник, що працює по найму у приватного власника, підприємця; батрак’ [6, V, 98]), напр.: *Кирикъ, на^ймит п^ню⁶ Дорошевич^{о6}*;

16) назви осіб, що працюють на господаря, живучи в його садібі: *челя⁰никъ* ‘челядник – той, хто належав до челяді – дворових людей, що жили й працювали в поміщицькій садібі, панської прислуги’ [6, XI, 292], напр.: *Павла, челя⁰ника п^на Стефаново^{о6}*; *Ма^мв^ю, челя⁰нику панско^{мъ}*;

17) назви осіб, що перебувають на службі, виконують особисті послуги в когось у домі, є прислугою: *козачок* ‘козачок – у стародавньому дворянському побуті – хлопчик-слуга’ [6, IV, 211]; *слуга* ‘слуга – людина для особистих послуг у домі’ [6, IX, 376]; *служалая, служебка, служебница* (пор.: служница ‘жінка, що прислуговує в домі, кому-небудь’ [6, IX, 381]). В «Актах» лексеми *челя⁰никъ*, *на^ймитъ* інколи використовуються як синоніми, напр.: *Кирик^к, челя⁰никъ, на^ймитъ птна Дорошевичо⁶*;

18) назви осіб, які з різних причин не працюють: *волоцюга* (волоцюга – ‘бездомна людина, яка не працює, а живе з крадіжок, жебрацтва і т. ін., постійно змінюючи місце перебування; бродяга, пройдисвіт’ [6, I, 733]; *лобур* ‘лобур – бездіяльна й ледача людина, лоботряс’ [6, IV, 536], ‘злодій, шахрай, ледащо’ [3, 3, 276];

19) назви осіб, які займаються асоціальними, злочинними діями чи вчинили їх, напр.: *злodyга* ‘особа, яка займається злодійством’ [6, III, 599]; *злody^й* ‘той, хто займається злодійством’ [6, III, 599], *злочи^нца* ‘особа, що учинила злочин’ [6, III, 605]; *неробочий* ‘який не хоче працювати’ [6, V, 376]; *прибышь* ‘приблуда, бродяга’ [7, 2, 217]; *р^ѣзун лю^оский* ‘убивця’ (пор.: різник ‘той, хто забиває худобу або птицю на м’ясо’ [6, VIII, 565]); *розбо^йникъ* ‘розбійник – той, хто займається розбоєм, грабіжництвом’ [6, VIII, 612]). Назви осіб цієї групи варіюються завдяки різній лексичній реалізації тієї самої агентивної ознаки (*Васи^л Ску^нко, розбо^йникъ = Васи^л*

Ску⁴ко, *прибышь*); а також використовуються одночасно, увиразнюючи характеристику особи, напр.: *неробочого прибыша Процика*;

20) назви осіб, які займаються торгівлею: *купе^н* ‘купець – власник торгівельного підприємства, особа, що займається приватною торгівлею’ [6, IV, 402]; *прасо^л* ‘прасол – оптовий скупник худоби, сільськогосподарської сировини і т. ін. для перепродажу з метою заробітку’ [6, VII, 518]; *шинькар^ь*, *ши^нка^рка* ‘шинкар – власник шинку або продавець у ньому’ [6, XI, 453].

Частину назв осіб за родом діяльності, що закономірно послужила для творення прізвищевих назв (44 % серед усіх зафіксованих), тепер можна легко відновити зі складу останніх, напр.: *Богомаз^ь* ‘поганий іконописець, маляр’ [7, 1, 61], *Бровар^ь* ‘пивовар’ [3, 1, 261], *Воскобун^ник^ь* ‘той, що варить віск’ [7, 1, 116], *Ви^ник^ь* ‘той, що виготовляє і продає вино’ [3, 1, 377 – 378], *Вухови^н* ‘маг, ворожбит’ [3, 1, 422], *Добышь^ь* ‘уг. *dobos* ‘барабанщик’, ‘військовий барабанщик’ [7, 1, 210, 212; 3, 2, 98]; *Жо^рник*, *Жорнови^н* ‘той, що виготовляє жорна’ [3, 2, 206], *Колод^ь* ‘колісник’ [3, 2, 517], *Коломиєць^ь* ‘солевар’ [3, 2, 519], *Крамар^ь* ‘продавець товарів’ [3, 3, 74], *Кушн^ььр^ь* ‘фахівець, що вичиняє хутро і шиє хутряні вироби’ [3, 3, 170], *Лобур^ь* ‘зłodий, шахрай, ледащо’ [3, 3, 276], *Ми^ник^ь* ‘миловар’ [7, 1, 442], *Неводьнич^н* ‘той, що виготовляє неводи’ [7, 1, 478; 3, 4, 59], *Некрут^ь* ‘рекрут, новобранець’ [3, 4, 68; 3, 5, 52], *Решетник^ь* ‘той, що робить решета’ [7, 2, 272], *Римар^ь* ‘лимар, майстер, який виготовляє ремінну зброю’ [3, 3, 233], *Р^ьзник^ь* ‘різник, м’ясник’ [3, 5, 91], *Рыба^лка* ‘рибалка’ [7, 2, 302], *Стр^ьник^ь* ‘той, що робить стріли’ [7, 2, 373], ‘майстер, що виготовляє стріли’ [3, 5, 444 – 445], *Ткач^ь* ‘ткач’, *Торяник^ь* ‘солевар’ [7, 2, 396], *Сердюк^ь* ‘охоронець гетьмана’ [7, 2, 318; 3, 5, 218], *Салдат^ь* ‘солдат’ [3, 5, 346] (пор.: 8, 317), *Че^рнец^ь* ‘чернець’ [7, 2, 479].

Назви осіб за родом діяльності можна відновити також зі складу жіночих прізвищевих назв, які могли бути утворені як від прізвищевих назв батьків (чоловіків), мотивованих родом діяльності, так і від апелювативних назв батьків (чоловіків) за родом діяльності, напр.: *Бражничка* ‘дружина *бражника/Бражника*’ < бражник ‘продавець браги’ [3, 1, 242]; *Гоньчару^на* ‘дочка *гончара/Гончара*’ < гончар ‘майстер, який виготовляє посуд та інші вироби з глини’ [6, II, 124]; *Дугтяро^на* ‘дочка *дугтяра/Дугтяра*’ < дьогтяр ‘той, хто гнав дьоготь’ [6, II, 451]; *Ковалиха* ‘дружина *коваля/Коваля*’ < коваль ‘майстер, що куванням обробляє метал, виготовляє металеві предмети’ [6, IV, 202]; *Ми^ничка* ‘дружина *мильника/Мильника*’ < мильник ‘миловар’ [7, 1, 442]; *Тєслиха* ‘дружина *тєсли/Тєсли*’ < тєсля (тєсляр) ‘робітник, що займається грубою обробкою деревини, спорудженням дерев’яних будов, виготовленням простих дерев’яних меблів і т. ін.’ [6, X, 101]; *Ткачиха* ‘дружина *ткача/Ткача*’ < ткач ‘робітник, майстер, який виготовляє тканини на ткацькому верстаті’ [6, X, 154].

Назви осіб за родом діяльності, виступаючи автономно або поєднуючись з антропонімами різної структури (*Паско*, *пас^ьчник^ь*; *Ивань Сємєнько*,

атаманъ; Феодоро^м Ивановичо^м Жученко^м, по^лковнико^м войска и^х ц^рского пр^свтлого вл^ства запорозкого по^лтавски^м), при ідентифікації особи конкретизуються даними про:

1) місце проживання чи реалізації агентивної ознаки. Локативна ознака в ідентифікаторах такої семантики реалізується: 1) загальними назвами установ, організацій і похідними від них: *Г^оз^оти, брата старшого церковного*; 2) загальними назвами військово-адміністративних одиниць і похідними від них (військо, полк): *Кузма Воскобойченко, хоружий полковий; Васил Башлиєнко, товаришъ войскoвий*; 3) загальними назвами військово-адміністративних одиниць у поєднанні з локативними конкретизаторами й похідними від них: *суд^б полку полтавского Івана Іскри*; 4) похідними від загальних назв типів населених пунктів (*город, село*): *Яремою Жал^бзнякомъ, атаманомъ городовим; Греско Бубликъ, атаман с^блский; Григорій Маркович, писаръ нашъ городовий*; 5) власними назвами населених пунктів і похідними від них: *Шрамко, вовчар мачоский; Стефанъ Дорошевич, сотникъ кербердяньский; Пазка Костювна, служебница з Ново^о Са^дджарова; Васи^л, шинькаръ кобелячки^и; Микита Холявка, що кат^о в По^лтав^б зо^става^б; Іванъ Щербына, прасо^л... мешкає^нц^и по^лтавски^и; Терешкомъ, кушн^брчиномъ шишацки^и; Де^мка, лобура комаро^вско^о; р^бзуна лю^оско^о прибиша Процика Ста^ониченка новос^дджаро^вско^о*;

2) господаря, у якого працює найманий працівник: *Василя, слугу п^нско^о; Супрунь, Ману^лловъ овча^р; Динисъ, свинаръ Захарче^нковъ; Павла, челя^дника п^нна Стефаново^о; Ничип^р, м^бро^нникъ п^нски^и; Марія, служебница Яковова Але^ксандр^ен^кова*;

3) спосіб займання цієї посади: *Тимоша Яреце^нка, атамана нака^зного; Ка^рповича, во^дта наказного; Івана Браи^лка, по^ко^вника наказно^о по^лта^вского; Петро З^бмъниче^нко, сотни^к нака^зни^и; Іван Браи^лко, на м^бцу п^нско^м зостаючи^и; Г^ол^ез^бємъ Римаро^н, посланимъ пан^ьскимъ з По^лтави*;

4) господаря, у якого працює найманий працівник, і місце проживання чи реалізації агентивної ознаки: *Пазка Костювна, служебница Се^нкова Шапо^нникова, з Ново^о Са^дджарова*;

5) віком: *Ка^рпъ, недоро^сли^и приби^ти^и*;

6) соціальним станом, віком і місцем проживання: *Іванъ Деце^нко и Совостя^н Вовчковичъ, купци в л^бтєхъ молодихъ, Іванъ Деце^нко и Совостя^н Вовчковичъ, мешканьци з Глуска, пан^ьства литовского*;

7) віком, родинними відношеннями і родом діяльності: *д^бвки сироти служебници ихъ Ва^ски*;

8) часом певної діяльності, віком: *бувиєю служебницею д^бвкою Каскою*;

9) віком: *з д^бвкою Мар^бєю Луцико^вною, служебницею*.

Як показав аналіз, назви осіб за родом діяльності різної лексико-семантичної структури уточнюють переважно більшість антропонімів, що називають чоловіків (зрідка жінок). Здебільшого вони сприяють

ідентифікації осіб нижчого (*лобурь, прибишь, розбійникъ; свина^р, слуга, челя^нникъ*) і середнього (*кушн^нб^рчикъ, ме^нни^к, м^нбро^нникъ, шинькаръ*) соціального стану, рідше – вищого соціального стану (*атаманъ, бу^рми^ср, войт, по^лко^нникъ, староста*). Визначені особливості структурної, системної та лексико-семантичної організації засвідчених в «Актах (протоколах) Полтавського полкового суду» назв осіб чоловічої й жіночої статей за родом діяльності допоможуть з'ясувати шляхи та способи формування цього шару лексики української мови, дозволять зіставити отримані дані зі свідченнями подібних досліджень [4, 138 – 136].

Література і джерела

1. *Акти (протоколи) Полтавського полкового суду*. – Т. 39.2. – Актові книги Полтавського полкового суду (2 частина) з архіву Лазаревського зберігаються в Інституті рукопису ЦНБ (І 55257. Акти (протоколи) Полтавського полкового суду. – Т. 39.2. – 3-29049 – Ш). – С.19 – 275.
2. *Баранівська О. С.* Прізвищеві гібриди з формантами *-k(o), -enk(o)* // Актуальні питання антропоніміки. – К., 2005. – С. 31–38; *Горобець В. Й.* Особливості розвитку сільськогосподарської та побутово-виробничої лексики в українській мові першої половини XVIII ст. / В. Й. Горобець // Мовознавство. – 1971. – № 5. – С. 56–64; *Закревська Я. В.* Нариси з діалектного словотвору в ареальному аспекті / Я. В. Закревська. – К.: Наук. думка, 1976. – 163 с.; *Ковалик І. І.* Вчення про словотвір (Словотвірні частини слова) / І. І. Ковалик. – Львів: Вид-во Львів. ун-ту, 1958. – Вип. I. – 78 с.; *Ковалик І. І.* Питання слов'янського іменникового словотвору / І. І. Ковалик. – Львів: Вид-во Львів. ун-ту, 1958. – Ч.І. – 155 с.; *Коломоєць В. М.* Про словотворчу і семантичну структуру української сільськогосподарської лексики / В. М. Коломоєць // Исследования по русскому и украинскому языкам. – Днепропетровск, 1973. – С. 80–89; *Коломоєць В. М.* Семантическая и словообразовательная структура сельскохозяйственной лексики: Автореф. дис.... канд. филол. наук: спец.10.02.01 «Українська мова» / В. М. Коломоєць. – Днепропетровск, 1977. – 22 с.; *Кровицька О.* Назви осіб в українській мовній традиції XVI-XVIII ст.: Семантика і словотвір / Ольга Кровицька. – Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2002. – 213 с.; *Литвинчук Л. В.* Ідентифікація особи на Житомирщині початку XVII ст. (на матеріалі «Актові книги Житомирського гродського уряду 1509 р.») // Актуальні питання антропоніміки. – К., 2005. – С. 138–146; *Никонов В. А.* Имя и общество. – М., 1974. – 278 с.; *Мамрак А. В.* Семантична структура категорії діяча в сучасній українській мові / А. В. Мамрак // Словотвірна семантика східнослов'янських мов. – К.: Наук. думка, 1983. – С.129–136; *Осташ Н. Л.* До питання про лексико-семантичні групи назв осіб у пам'ятках української мови XVI - I пол. XVII ст. / Н. Л. Осташ // Лексика української мови в її зв'язках з сусідніми слов'янськими і неслов'янськими мовами: Тези доп. – Ужгород, 1982. – С. 17–18; *Потебня А. А.* Из записок по русской грамматике. – Т. III. Об изменении значения и заменах существительного / А. А. Потебня. – М.: Просвещение, 1968. – 551 с.; *Торчинський М.* Структурні та семантичні особливості прізвищевих назв козаків уманського полку // Нові дослідження пам'яток козацької доби. Вип. 14. – К.: 2005. – С. 316–320 та ін.
3. *Етимологічний словник української мови: В 7 т. / За ред. О. С. Мельничука.* – К., 1982–2006. – Т. 1 – 5.

4. *Литвинчук Л. В.* Ідентифікація особи на Житомирщині початку XVII ст. (на матеріалі «Актової книги Житомирського гродського уряду 1509 р.») // Актуальні питання антропоніміки. – К., 2005. – с. 138–146.

5. *Москаленко Л. А.* Ідентифікація осіб жіночої статі в «Актових книгах Полтавського полкового суду» (1683 – 1740 рр.) // Мовознавство. – 2009. – № 6. – С. 32–42; *Москаленко Л. А.* Ідентифікація осіб чоловічої статі в «Актових книгах Полтавського полкового суду» (1683 – 1740 рр.) // Мовознавство. – 2011. – № 3. – С. 50 - 65; *Москаленко Л. А.* Прізвищеві назви в Актових книгах Полтавського полкового суду (1683 – 1740 рр.) // Нові дослідження пам'яток козацької доби. Збірка наукових статей. Вип. 18. – Київ, 2009. – С. 325-330; *Москаленко Л. А.* Ідентифікаційні формули на позначення осіб в Актах Полтавського полкового суду XVII – XVIII ст. // Наукові читання, присвячені пам'яті кандидата філологічних наук, старшого наукового співробітника Інни Петрівни Чепіги. – Київ, 2011. – С. 68 - 76; *Москаленко Л. А.* Словотвір українських прізвищевих назв в «Актах (протоколах) Полтавського полкового суду» 1683-1740 рр. // Нові дослідження пам'яток козацької доби. Збірка наукових статей. Вип. 19. – Київ, 2010. – С.409 – 416.

6. *Словник української мови:* В 11 т. – К.: Наук. думка, 1970 – 1980. – Т. 1 – 11.

7. *Тимченко Є.* Матеріали до Словника писемної та книжної української мови. В 2 т. – Київ – Нью-Йорк, 2003. Т.1 – 2.

8. *Торчинський М.* Структурні та семантичні особливості прізвищевих назв козаків уманського полку // Нові дослідження пам'яток козацької доби. Вип. 14. – К.: 2005. – С. 316 – 320.

Тетяна Марченко (Київ), старший науковий співробітник
відділу західно- та південнослов'янських мов
Інституту мовознавства ім. О.О. Потебні НАН України,
кандидат філологічних наук

Найменування осіб чоловічої статі в українських текстах періоду XVI – початку XVII ст.

Період XVI – початок XVII ст. у мовному відношенні характеризувався значним розширенням сфери використання староукраїнської мови, вона виконувала різні суспільні функції включно з роллю державної мови. На ґрунті багатой полемічної літератури й пам'яток конфесійної літератури відбувався процес взаємовідношень церковнослов'янської та української мовних систем з проникненням до української мови іншомовних нашарувань з грецької, латинської, польської мов. З іншого боку, умови взаємодії церковнослов'янської мови з живою народнорозмовною українською мовою змінюються таким чином, що позиції народнорозмовної мови зміцнюються, а церковнослов'янська помітно занепадає, бо на той час мало хто її розумів [1, 4–6; 2, 64]. Елементи народнорозмовної мови проникають до мови юридичних документів, а також у конфесійну, полемічну та художню літературу. Так, наприклад, автори віршів намагалися писати церковнослов'янською мовою, але під впливом ділової староукраїнської мови не могли уникнути лексичних, фонетичних і